

วารสาร นาคบุตรปริทรรศน์

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

NARBHUTPARITAT JOURNAL

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม - เมษายน 2565 Vol. 14 No. 1 January - April 2022

Received: November 2, 2021

Revised: March 9, 2022

Accepted: April 25, 2022

ทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเอง
เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น

Community capital and self-management potential
for the sustainable development of local communities

วันชัย ธรรมสังการ*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

อัครวิทย์ ราชพลสิทธิ์

วิสาหกิจชุมชนเกลือไทรักษ์บ้าน

ปรีดี โชติช่วง

สภามหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา

อังคณา ธรรมสังการ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

สมฤดี สงวนแก้ว

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

*ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author) E-mail: dhwanchai03@gmail.com

Wanchai Dhammasaccakarn*

Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus

Atsawaluk Ratchapolsit

Kler Thai Rak Ban Community Enterprise

Preedee Shoteshoung

Yala Rajabhat University Council

Angkana Dhammasajjakan

Faculty of Management Sciences, Songkhla Rajabhat University

Somruedee Sanguankaew

Faculty of Humanities and Social Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ทุนชุมชนและศักยภาพการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นตำบลแห่งหนึ่งในอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study) เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง (key informants) จำนวน 20 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยเทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) ผลการศึกษาพบว่า 1) ทุนชุมชนที่มีผลต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่น ประกอบด้วย (1) ทุนมนุษย์ ได้แก่ ประชาชนชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และแรงงานในชุมชน (2) ทุนสังคม มีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติ (3) ทุนกายภาพ เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชนจัดสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการในลักษณะของโครงสร้างพื้นฐาน (4) ทุนธรรมชาติ ที่ดิน น้ำ ป่า อากาศ ที่สมบูรณ์ (5) ทุนการเงิน และ (6) ทุนทางวัฒนธรรม ความรู้ ภูมิปัญญา ประเพณี และ 2) ศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ประกอบด้วย (1) ศักยภาพในการจัดการตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2) ศักยภาพในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจ และ (3) ศักยภาพในการจัดการตนเองด้านสังคม

คำสำคัญ: ทุนชุมชน; ศักยภาพการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น; การพัฒนาที่ยั่งยืน

Abstract

This study aimed to analyze the community capital and self-management potential for sustainable development of a sub-district in Waeng District, Narathiwat province. The research used the qualitative approach using a case study as the guideline to research, collecting data from related documents, in-depth interviews with 20 key informants, and employing participatory observation techniques. The result showed that: 1) the community capital influencing self-management for sustainable development of a local community consisted of (1) human capital, such as folk philosophers, community leaders, and community laborers, (2) social capital, which was the kinship relationship, (3) physical capital which was the facility established from the cooperation between the public and people to meet the needs of the communities as an infrastructure, (4) natural capital which was the richness of the land, water, forest, and air, (5) financial capital, and (6) cultural capital which was knowledge, wisdom, and tradition. 2) Self-management potential of local communities for sustainable development in a sub-district consisted of (1) self-management potential in natural resources and environment, (2) self-management in economic potential, and (3) potential in social self-management.

Keywords: Community capital; Local community self-management potential; Sustainable development

บทนำ

ทุนชุมชนเป็นความสัมพันธ์ที่สะสมในรูปของความไว้วางใจ (trust) ความเข้าใจซึ่งกันและกัน (mutual understanding) การให้คุณค่าร่วม (shared value) และพฤติกรรมที่เชื่อมโยงสมาชิกของเครือข่ายและชุมชนเข้าด้วยกัน ทำให้ความร่วมมือนั้นเกิดขึ้นได้จริง ซึ่งมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับ Putnam ที่มองทุนชุมชนว่าเป็นการสร้างบรรทัดฐานร่วมกัน การสร้างความไว้วางใจ และการร่วมมือกัน (Cohen & Prusak, 2001) และอาจกล่าวได้ว่า

ทุนชุมชน หมายถึง พลังอำนาจของมนุษย์ที่เกิดจากการรวมตัวกัน มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันและกันในลักษณะของเครือข่าย โดยการจัดการทรัพยากรทั้งในมิตินามธรรม ซึ่งได้แก่ ชุดความคิด ความรู้ ความเชื่อ และมิติที่เป็นรูปธรรม ได้แก่ วัตถุ อาคาร สถานที่ ในลักษณะทางกายภาพ เพื่อนำสรรพสิ่งเหล่านั้นมาสร้างสวัสดิการที่สามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์ในชุมชน สังคมตามอารยะธรรมนั้น ๆ ทั้งนี้สามารถจำแนกองค์ประกอบของทุนชุมชนออกเป็น 6 องค์ประกอบหลักที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ (human capital) 2) ทุนสังคม (social capital) 3) ทุนกายภาพ (physical capital) 4) ทุนธรรมชาติ (natural capital) 5) ทุนการเงิน (financial capital) และ 6) ทุนวัฒนธรรม (cultural capital) (Akkaraseranee, 2012)

ทุนชุมชนมีบทบาทที่สำคัญอันเป็นผลสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นและสามารถนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ โดยการดึงเอาศักยภาพของทุนชุมชนที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ออกมาร่วมอนุรักษ์ พัฒนาและต่อยอดการใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม สามารถตอบสนองความต้องการ และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ด้วยการพึ่งพาตนเองของชุมชน (Puang-ngam, 2010) ซึ่งในมิติการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเชิงโครงสร้างและองค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืนถือเป็นการจัดการการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดิน น้ำ ป่า อากาศ ให้มีความสมบูรณ์เพื่อสิ่งแวดล้อมที่ปราศจากมลพิษ เอื้อต่อ การดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ และนำทุนดังกล่าวมาแปรรูปเข้าสู่กระบวนการจัดการเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และจะนำไปสู่สังคมสวัสดิการที่สร้างความอยู่ดีกินดีให้แก่ประชาชนในชุมชนท้องถิ่น

ชุมชนท้องถิ่นแห่งหนึ่ง ในอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส เป็นชุมชนที่มีทุนชุมชนและศักยภาพในการจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน หากภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีการสนับสนุนอย่างจริงจัง ทั้งนี้ในเหตุการณ์ที่ผ่านเกือบสองทศวรรษที่ชุมชนดังกล่าวได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ และถูกสร้างวาทกรรมความขัดแย้งที่ส่งผลต่อภาพลักษณ์ในเชิงลบ แต่จากการลงสังเกตการณ์ในพื้นที่กลับพบว่าชุมชนดังกล่าวเป็นชุมชนที่มีเสน่ห์ในมิติของทุนชุมชน และความหลากหลายของวัฒนธรรม จึงทำให้คณะผู้วิจัยมีความสนใจที่จะวิเคราะห์ทุนชุมชนและศักยภาพการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นของอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาสแห่งนี้

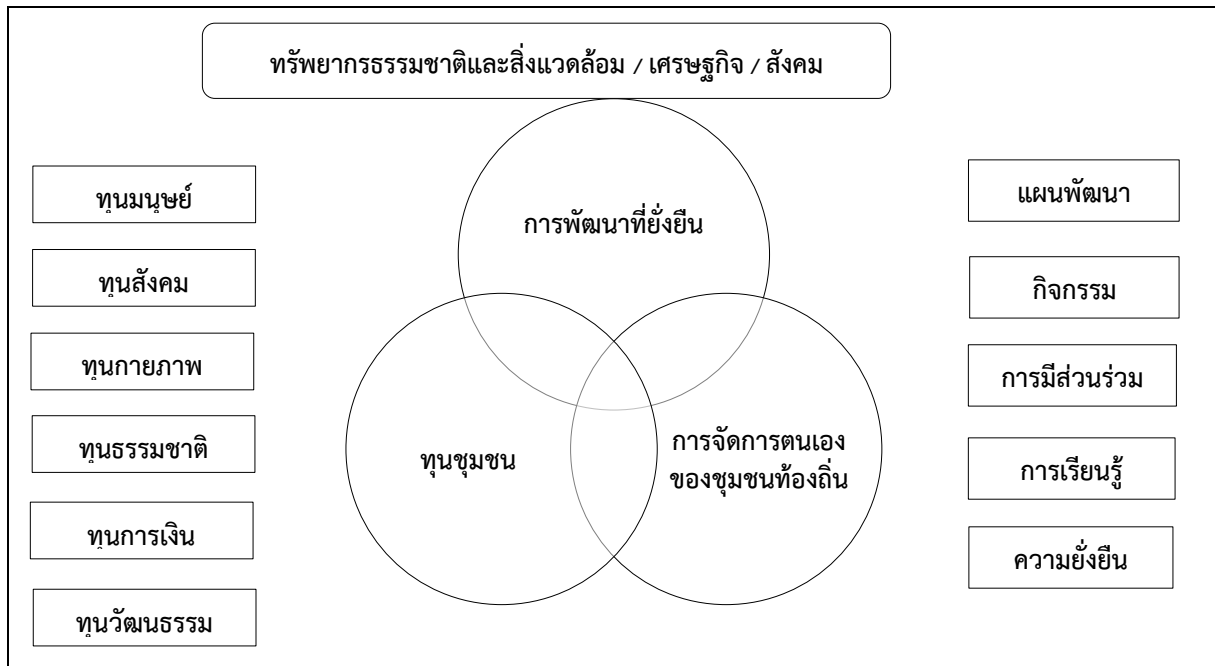
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ทุนชุมชนและศักยภาพการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นแห่งหนึ่งในอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส

กรอบแนวคิดการวิจัย

สำหรับการวิจัยในครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้นำแนวคิดทุนชุมชนของ Pierre Bourdieu (1977); Akkaraseranee (2012) โดยสรุปประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนสังคม 3) ทุนกายภาพ 4) ทุนธรรมชาติ 5) ทุนการเงิน และ 6) ทุนวัฒนธรรม มาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาทุนชุมชนของชุมชนท้องถิ่นตำบลเวียง อำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส และใช้แนวคิดการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นของ Puang-ngam (2010) และแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ Phra Dhammapitaka (2006) ; Ministry of Natural Resources and Environment (2013) เป็นกรอบแนวคิดในการเข้าถึงชุดความรู้ ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative approach) โดยใช้แนวทางการวิจัยแบบกรณีศึกษา (case study) ซึ่งมีรากฐานทางความคิดมาจากกระบวนทัศน์สร้างสรรคนิยม (constructivism) (Tashakkori & Teddlie, 1998) เป็นการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง (document study) และการศึกษาจากกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้อง (Creswell, 2003) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants)

การได้มาของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Phothisita, 2007) ซึ่งเป็นผู้นำเป็นปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทุนชุมชนและศักยภาพการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นแห่งหนึ่งในอำเภอเวียง จันทวนราธิวาส และสมัครใจเป็นคนให้ข้อมูล จำนวน 20 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participatory observation) โดยการใช้แนวคำถามเชิงแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการศึกษาชุดความรู้และประสบการณ์จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการรวบรวมข้อมูลทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ มีการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบผสมผสาน ทั้งการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีขั้นตอน คือ 1) การลงพื้นที่สำรวจข้อมูลและการสร้างความสัมพันธ์เบื้องต้น 2) การประสานเพื่อนัดหมายวัน เวลา 3) การลงพื้นที่สัมภาษณ์ และการสังเกต 4) การถอดเทปการสัมภาษณ์ 5) การจัดพิมพ์คำสัมภาษณ์ 6) การจัดวางระบบเพื่อการวิเคราะห์ข้อมูล ทั้งนี้จะดำเนินการเก็บข้อมูลจนกว่าจะไม่มีข้อมูลใหม่เพิ่มขึ้นมา (saturated data) จึงจะยุติการดำเนินการ (Lindlof, 1995; Reid, 1996, pp. 387-389 cited in Sale, Lohfeld & Brazil, 2002)

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยครั้งนี้ ใช้รูปแบบการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Chantavanich, 2010 ; Moser & Korstjens, 2017; Hubbard & Power, 1999) โดยมีขั้นตอนหลังจากการได้มาซึ่งข้อมูลคือ 1) ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของชุดข้อมูลด้วยหลักการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า 2) จำแนกข้อมูลด้วยตาราง 3) วิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดทฤษฎี 4) ตีความข้อมูล และ 5) สรุปเรียบเรียงด้วยการพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

1. **ทุนชุมชนที่มีผลต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นตำบลเวียงอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส** ประกอบด้วย 1) ทุนมนุษย์ 2) ทุนสังคม 3) ทุนกายภาพ 4) ทุนธรรมชาติ 5) ทุนการเงิน และ 6) ทุนวัฒนธรรม

1.1 **ทุนมนุษย์** พบว่า ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ มีทุนมนุษย์ที่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ตามสถานภาพและโครงสร้างทางสังคม ประกอบด้วย 1) ประชาชนชาวบ้านด้านเกษตรกรรม ด้านพิธีกรรมทางศาสนา/ประเพณี ด้านหัตถกรรม ด้านสุขภาพ ด้านคหกรรม ด้านศิลปกรรม เป็นต้น 2) ผู้นำฝ่ายท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน 3) ผู้นำฝ่ายท้องถิ่น สมาชิก อบต. 4) ผู้นำองค์กรศาสนา 5) ผู้นำองค์กรภาครัฐ 6) ผู้นำองค์กรเอกชน 7) ผู้นำองค์กรชุมชน และ 8) แรงงานชุมชน

1.2 **ทุนสังคม** พบว่า ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ มีทุนสังคมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบถ้อยทีถ้อยอาศัยในลักษณะของเครือญาติ ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ และกล่าวได้ว่าชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้มีศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญต่อขบวนการจัดระเบียบทางสังคมที่ทุกคนให้การยอมรับและปฏิบัติตามหลักของศาสนา ถือเป็นต้นทุนทางสังคมที่สำคัญประการหนึ่งในขบวนการขับเคลื่อนกิจกรรมการพัฒนาชุมชนให้เจริญเติบโตสู่ความยั่งยืน

1.3 **ทุนกายภาพ** พบว่า ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ มีทุนทางกายภาพเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งเป็นทุนที่ชาวบ้านและหน่วยงานภาครัฐได้มีการพัฒนาขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวก ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โรงเรียน ศูนย์การศึกษาอนุเคราะห์และการศึกษาตามอัธยาศัย มีสียัดบ้านเรือน ศูนย์รักษาความปลอดภัย สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล สนามกีฬา เป็นต้น ซึ่งเป็นทุนเชิงกายภาพที่ชุมชนท้องถิ่นได้ร่วมสร้างเพื่อตอบสนองความต้องการและการจัดการแก้ไขปัญหาขั้นพื้นฐานอันเป็นการเสริมสร้างระบบสวัสดิการบนพื้นฐานของการพัฒนา

1.4 **ทุนธรรมชาติ** พบว่า ชุมชนท้องถิ่นที่ศึกษา มีทุนธรรมชาติ เป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ราบลุ่ม ในขณะเดียวกันก็มีภูเขาสูง และมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สามารถใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคได้ตลอดทั้งปี มีพื้นที่โดยประมาณ 56.41 ตารางกิโลเมตร หรือ 35,253.25 ไร่ ซึ่งมากเพียงพอในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมของคนในชุมชน

1.5 **ทุนการเงิน** พบว่า ชุมชนท้องถิ่นที่ศึกษา มีทุนการเงินเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งชุมชนท้องถิ่นมีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างแหล่งเงินทุน และการประกอบอาชีพเสริม เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผู้ปลูกส้มโชกุน กลุ่มปลูกตะไคร้ กลุ่มปักผ้าคลุมผมสตรี กลุ่มของชำร่วย กลุ่ม SML เพื่อชุมชน กลุ่มสตรีสร้างสุข กลุ่มออมทรัพย์บ้านกรือซอ และ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น

1.6 **ทุนวัฒนธรรม** พบว่า ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ มีทุนวัฒนธรรมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนในการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน กล่าวคือ วัฒนธรรมรอบชีวิต ได้แก่ วัฒนธรรมด้านอาหารการกินของชุมชนท้องถิ่น วัฒนธรรมการเกิด การแต่งกาย ภาษาการสื่อสารซึ่งเป็นภาษามลายูถิ่น การแต่งงาน งานศพ และวัฒนธรรมรอบปี วันฮารีรายอ วันอาซูรอ นอกจากนี้ยังมีการละเล่น และการแสดงศิลปะพื้นบ้าน ดีเกฮูลู เป็นต้น ซึ่งภายใต้เงื่อนไขทางวัฒนธรรมดังกล่าวเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อขบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนเชิงพื้นที่ตามรูปแบบของวิถีความเป็น

มุสลิมที่สามารถสร้างโอกาสให้แก่ชุมชนท้องถิ่นได้ นอกจากนี้กลไกทางวัฒนธรรมนำมาสู่การสร้างสรรคองค์ความรู้ ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตตามรูปแบบของกิจกรรมทางประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมา ไม่ว่าจะเป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ สุขภาพ และอื่น ๆ

2. ศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

2.1 ศักยภาพการจัดการตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พบว่า ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ มีศักยภาพในการจัดการตนเองด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4 ด้าน คือ 1) ด้านทรัพยากรดิน 2) ด้านทรัพยากรน้ำ 3) ด้านทรัพยากรป่าไม้ และ 4) ด้านทรัพยากรอากาศ กล่าวคือ ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้มีกลุ่มองค์กรชุมชน และหน่วยงานภาครัฐทำการสนับสนุนส่งเสริมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนโดยการทำการเกษตรแบบอินทรีย์ ซึ่งมีกลุ่มโรงเรียนชาวนา และกลุ่มสวนส้มโชกุนเชิงขุนเขา เป็นต้นแบบในการขับเคลื่อนกิจกรรมเกษตรอินทรีย์ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างกระบวนการจัดการเรียนรู้และส่งเสริมให้ชาวบ้านในพื้นที่หันมาทำเกษตรผสมผสาน ด้วยหลักของการจัดการตนเอง ซึ่งนับตั้งแต่มีการรวมกลุ่มดังกล่าวขึ้นมีชาวบ้านหลายรายเริ่มมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากเดิมที่เคยทำการเกษตรเชิงเดี่ยวและใช้สารเคมี ปัจจุบันมีการทำเกษตรผสมผสานและเลิกใช้สารเคมี และกล่าวได้ว่าชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ มีศักยภาพเพียงพอต่อการจัดการตนเองได้อย่างยั่งยืน เพราะมีความพร้อมในมิติของบุคลากร องค์ความรู้ ภูมิปัญญาและทรัพยากรด้านต่าง ๆ อย่างเพียงพอ

2.2 ศักยภาพการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจชุมชน พบว่า ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ มีศักยภาพในการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจชุมชน 4 ด้าน คือ 1) ด้านแหล่งเงินทุน 2) ด้านการผลิต 3) ด้านการแปรรูป และ 4) ด้านการจัดการตลาด กล่าวคือ ภายหลังจากขบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นตั้งแต่ พ.ศ. 2504 ที่ประเทศไทยมีแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับแรก ปัจจุบันชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ ได้มีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ รวมถึงทรัพยากรบุคคล เงินทุนเพียงพอสำหรับการจัดการตนเองด้านเศรษฐกิจ เมื่อพิจารณาถึงแหล่งเงินทุนชุมชนมีการรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนในการสะสมเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพ รวมถึงสวัสดิการด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ในส่วนของการผลิตชุมชนสามารถผลิตสินค้าทางการเกษตรที่เป็นปัจจัยด้านอาหารสำหรับการดำรงชีพ และสร้างเป็นรายได้หลักและเสริมให้แก่สมาชิกในครัวเรือนและชุมชน อีกทั้งชาวบ้านยังมีภูมิปัญญาการแปรรูปและถนอมอาหารที่สามารถยกระดับเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผลิตภัณฑ์ต่อยอดจากภูมิปัญญาและจัดจำหน่ายในเชิงพาณิชย์ได้หลายอย่างโดยเฉพาะภูมิปัญญาเกี่ยวกับอาหารในวิถีมุสลิม รวมถึงการจัดการด้านการตลาดซึ่งบุคลากรชุมชนท้องถิ่นมีศักยภาพด้านภาษา การสื่อสารที่สามารถเชื่อมโยงกับประเทศในโลกมุสลิมได้อย่างกว้างขวาง

2.3 ศักยภาพการจัดการตนเองด้านสังคม พบว่า ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ มีศักยภาพในการจัดการตนเองด้านสังคม 4 ด้าน คือ 1) ด้านบุคคล เป็นบุคคลที่มีภาวะความเป็นผู้นำที่พร้อมสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาในพื้นที่ ทั้งในภาคส่วนขององค์กรภาครัฐ ฝ่ายท้องที่ ท้องถิ่น องค์กรชุมชน องค์กรศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน และชาวบ้านโดยทั่วไปซึ่งมีสำนึกรักในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง 2) ด้านองค์ความรู้ภูมิปัญญา ด้านเกษตรกรรม ด้านพิธีกรรมทางศาสนา ประเพณี ด้านหัตถกรรม ด้านสุขภาพ ด้านคหกรรม ด้านศิลปกรรม เป็นต้น ซึ่งชุดความรู้ภูมิปัญญาดังกล่าวเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการดำรงชีพของชาวบ้านในพื้นที่ ซึ่งมีกระบวนการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวได้ว่าชุมชนท้องถิ่นตำบลแว้งมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติ และมีความรักความสามัคคีในหมู่คณะเป็นอย่างสูง ชาวบ้านโดยส่วนใหญ่ให้ความเคารพและเชื่อฟังผู้นำชุมชน โดยเฉพาะผู้นำทางศาสนา และ 4) ด้านกลุ่มองค์กรชุมชน มีกลุ่มองค์กรชุมชนที่หลากหลายที่สามารถจัดการแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มองค์กรการเงินชุมชน สวัสดิการชุมชน องค์กรด้านการศึกษา ศาสนา การเมืองการปกครอง ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เกิดขึ้นได้จากความร่วมมือร่วมใจและเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญที่จะเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน

การอภิปรายผล

1. **ทุนทางสังคมที่มีผลต่อการจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นแห่งหนึ่งในอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส** ประกอบด้วย 1) **ทุนมนุษย์** จำนวน 408 คน ได้แก่ (1) ประชาชนชาวบ้านด้านเกษตรกรรม ด้านพิธีกรรมทางศาสนา/ประเพณี ด้านหัตถกรรม ด้านสุขภาพ ด้านคหกรรม ด้านศิลปกรรม เป็นต้น (2) ผู้นำฝ่ายท้องถิ่น (3) ผู้นำฝ่ายท้องถิ่น (4) ผู้นำองค์กรศาสนา (5) ผู้นำองค์กรภาครัฐ (6) ผู้นำองค์กรเอกชน (7) ผู้นำองค์กรชุมชน และ (8) แรงงานชุมชน จากประสบการณ์ที่ผ่านมาไม่ว่าจะเป็นชุมชนหรือองค์กรใดก็ตาม ทุนมนุษย์ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ที่จะนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ (Kanata & Inkum, 2016) 2) **ทุนสังคม** ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้มีประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยในลักษณะของเครือญาติ ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์เชิงพื้นที่ และกล่าวได้ว่าชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้มีศาสนาเป็นเครื่องมือสำคัญต่อขบวนการจัดการระเบียบทางสังคมที่ทุกคนให้การยอมรับและปฏิบัติตามหลักของศาสนา ซึ่งสังคมที่มีลักษณะความสัมพันธ์แบบเครือญาติพบเห็นได้ทั่วไปในชุมชนชนบทไทย และมีผลอย่างสำคัญที่จะนำไปสู่พลังหนุนเสริม ในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ และส่งเสริมให้เกิดการ เรียนรู้ต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน (Thongruang, Lertgrai & Noothongkeaw, 2017) 3) **ทุนกายภาพ** ชุมชนมีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โรงเรียน ศูนย์การศึกษาอนุบาลและ การศึกษาตามอัธยาศัย มัสยิด ศูนย์รักษาความปลอดภัย สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบล และ สนามกีฬา ซึ่งเป็นทุนเดิมที่เกิดจากการพัฒนาร่วมกันระหว่างภาครัฐกับชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้เป็นทุนกายภาพที่จะช่วยการพัฒนาได้รวดเร็วและสะดวกมากขึ้น (Pholpanich & Kunnoot, 2018) 4) **ทุนธรรมชาติ** ชุมชนท้องถิ่นแห่งนี้ เป็นตำบลที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ราบลุ่ม ผสมผสานกับภูเขาสูง และมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สามารถใช้เพื่อการอุปโภคบริโภคได้ตลอดทั้งปี และมีที่ดินทั้งหมดประมาณ 56.41 ตารางกิโลเมตร หรือ 35,253.25 ไร่ ซึ่งการมีธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และการรักษาธรรมชาติให้คงอยู่จะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาอย่างยั่งยืน (Chaiyachen, Unaromlert & Paiwithayasiritham, 2017) 5) **ทุนการเงิน** มีการรวมกลุ่มเพื่อสร้างแหล่งเงินทุน และการประกอบอาชีพเสริมมากมาย เช่น กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มผู้ปลูกส้มโชกุน กลุ่มปลูกตะไคร้ กลุ่มปักผ้าคลุมผมสตรี กลุ่มของชำร่วย กลุ่ม SML เพื่อชุมชน กลุ่มสตรีสร้างสุข กลุ่มออมทรัพย์บ้านกรือซอ และ กลุ่มกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งทุนการเงินชุมชน ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนในทุกมิติ (Ratchapolsit & Dhammasaccakarn, 2016) 6) **ทุนวัฒนธรรม** ชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมรอบชีวิต ได้แก่ วัฒนธรรมด้านอาหารการกิน วัฒนธรรมการเกิด การแต่งกาย ภาษาการสื่อสารซึ่งเป็นภาษามลายูถิ่น การแต่งงาน งานศพ และวัฒนธรรมรอบปี วันฮารีรายอ วันอาซูรอ นอกจากนี้ยังมีการละเล่น และการแสดงศิลปะพื้นบ้าน ดีเกฮูลู เป็นต้น รวมถึงภูมิปัญญาการดำเนินชีวิตในมิติต่าง ๆ ซึ่งการศึกษาครั้งนี้ สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยด้านทุนทางสังคมของ Kongsuwan (2020) ที่พบว่าความสามารถในการจัดการทุนทางสังคมในสี่ด้านที่สำคัญ ได้แก่ ทุนมนุษย์ ที่สะท้อนออกมาในแง่ของความสามารถในการปรับตัว ทุนองค์กร ที่จะช่วยในการสร้างภาคี/เครือข่ายช่วยเหลือกัน ทุนวัฒนธรรม ที่จะช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ในการดำเนินชีวิต และทุนด้านการจัดการ ที่จะช่วยนำความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ทุนทางสังคมเป็นเสมือนสมบัติสาธารณะเป็นสิ่งที่ยิ่งใช้จะยิ่งเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ท้องถิ่นอยู่เย็นเป็นสุข เพราะสมาชิกต่างมีความไว้วางใจซึ่งกันและกันเกื้อกูลต่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ เอื้อประโยชน์ต่อการสร้างทุน ทางปัญญา และอื่น ๆ (Intria, 2017) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Pierre Bourdieu (1977) ซึ่งถือเป็นต้นแบบของการศึกษาทุนทางสังคม ที่ให้ความหมายทุนทางสังคมว่า หมายถึง ทรัพยากรทั้งหมด ทั้งที่เป็นของจริงและเสมือนจริง ซึ่งเกิดกับปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจากการรวมตัวกันเป็นเจ้าของเครือข่ายที่ถาวรซึ่งอาจมีความสัมพันธ์เชิงสถาบันระหว่างสมาชิกของสังคมอยู่ด้วยไม่มากนักน้อย

2. **ศักยภาพในการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของตำบลหนึ่งในอำเภอเวียง จังหวัดนราธิวาส** 3 ด้าน ได้แก่ 1) **ศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม** เป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีความสามารถในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้ด้วยตนเองเนื่องด้วยความพร้อมของบุคลากรและทุนชุมชน ที่สามารถ

นำมาพัฒนาปรับปรุงกิจกรรมการดำเนินงานด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนให้มีความยั่งยืนและตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้ด้วยการขับเคลื่อนกิจกรรมดังกล่าวผ่านความร่วมมือของกลุ่ม องค์กรชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้การพัฒนาที่ไม่คำนึงถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะส่งผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของชุมชนและเป็นการยากที่จะฟื้นฟูให้กลับคืนมาได้ในเวลาที่น่าพอใจ (Chaovanapoonphol & Sriwichailamphan, 2019) 2) **ศักยภาพด้านเศรษฐกิจชุมชน** ชุมชนสามารถสร้างแหล่งเงินทุน สามารถเข้าถึงแหล่งทุนของตนเองได้ และหากชุมชนสามารถจัดการองค์การการเงินของตนเองได้ จะส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยิ่ง (Dammasaccakarn & Ratchapolsit, 2018) ช่วยส่งเสริมการผลิตสินค้าชุมชน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ และการจัดการตลาดของตนเองได้ อีกทั้งยังมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย และ 3) **ศักยภาพด้านสังคม** กล่าวคือ ชุมชนท้องถิ่นดังกล่าวมีความเข้มแข็งเชิงสังคมซึ่งบุคลากรโดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลามและมีอัตลักษณ์ในการดำรงชีพ มีความสามารถในการเชื่อมโยงเครือข่ายสังคมของชาวมุสลิมที่ถือเป็นจุดเด่นของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการตนเองของ Puang-ngam (2010) ที่สรุปว่า การจัดการตนเองของชุมชนที่ขึ้นอยู่กับบริบทในแต่ละพื้นที่ ยังสามารถจำแนกแนวทางการจัดการตนเองของชุมชนได้เป็น 5 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านแผนชุมชน ที่ใช้เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน การดำเนินงานด้านการพัฒนาของชุมชน โดยแผนชุมชนนั้นเป็นการพัฒนาแบบองค์รวมที่ครอบคลุมในทุกด้าน 2) มิติด้านการเกษตร เป็นการสร้างอำนาจโดยการรวมกลุ่มองค์กรชุมชน เป็นภาคประชาสังคมที่เน้นการเกษตร ที่เกิดจากการเรียนรู้ ประสบการณ์ และการจัดการกับปัญหาของชุมชน 3) มิติด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นการดำเนินงานในรูปแบบของกลุ่มอนุรักษ์ เพื่อรักษาฐานทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยาวนาน 4) มิติด้านการเงินชุมชน โดยการสร้างแหล่งเงินทุนของชุมชนขึ้น เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านการเงินภายในชุมชน ลดปัญหาความยากจน และแก้ไขปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุน ให้สามารถมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และ 5) มิติด้านเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้ศักยภาพ และความสามารถของชุมชนในการดำเนินชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับ Phra Dhammapitaka (2006) ที่อธิบายว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่มีดุลยภาพครบทั้งสามด้าน ประกอบด้วย ชีวิตมนุษย์ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่ประโยชน์สุขของคนส่วนใหญ่ ลดการเบียดเบียนกัน และเกื้อกูลต่อกันให้มากขึ้น อีกทั้ง การพัฒนาที่ยั่งยืน คือการพัฒนาที่เน้นให้มนุษย์คำนึงถึงขีดจำกัดของทรัพยากรธรรมชาติบนโลก และให้มีการดำเนินการพัฒนาควบคู่ไปกับการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยให้เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนทั้งในยุคปัจจุบัน และยุคต่อ ๆ ไป อย่างเท่าเทียมกัน ซึ่งมีหลักการสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน คือ การสร้างสมดุลระหว่าง 3 มิติของการพัฒนา ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม (Ministry of Natural Resources and Environment, 2013)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการศึกษา สามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปประกอบการตัดสินใจเพื่อกำหนดนโยบายในการพัฒนาขององค์กรที่เกี่ยวข้องด้วยการสร้างรูปแบบท้องถิ่นจัดการตนเองบนฐานทุนชุมชน โดยเฉพาะองค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) ที่มีหน้าที่ในการพัฒนาท้องถิ่นโดยตรง นอกจากนี้หน่วยงานด้านการศึกษา ยังสามารถนำข้อมูลดังกล่าวไปประกอบการเขียนเอกสารสำหรับการจัดการศึกษาในหมวดวิชาสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนากระบวนการตัดสินใจในการพัฒนาให้เป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการทุนชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นไทย รวมถึงการวิจัยและพัฒนาทุนชุมชนแต่ละมิติเพื่อต่อยอดและยกระดับความเข้มแข็งและยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นไทย ตลอดจนแสวงหาเงื่อนไขที่ทำให้ชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถพึ่งตนเองได้ในปัจจุบัน

References

- Akkaraseranee, N. (2012). *Threats of creative economy, Volume 3*. Bangkok: Knowledge Management and Development Office. (Public Organization). (in Thai)
- Creswell, J. W. (2003). *Research design: qualitative, quantitative, and mixed methods approach* (2nd. ed.). Thousand Oaks: SAGE.
- Chaiyachen, J., Unaromlert, T., & Paiwithayasiritham, T. (2017). The application of social capital development model to promote creative tourism industry of Klong Roi Sai. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 10(2), 2039-2055. (in Thai)
- Chantavanich, S. (2010). *Qualitative research methods* (18 th.). Bangkok: Publishers of Chulalongkorn University. (in Thai)
- Chaovanapoonphol, Y., & Thanee Sriwichailamphan, T. (2019). Dynamism of the Community-based Natural Resource Management in Nan Province. *Journal of community development and life quality*, 7(1), 11-24. (in Thai)
- Cohen, D., & Prusak, L. (2001). *In good company: How social capital makes organizations work*. Boston, Mass.: Harvard Business School Press.
- Dhammasaccakarn, W., & Ratchapolsit, A. (2018). Dynamics of savings for production group network with people and sustainable communities development. *Journal of Social Work*. 26(1), 34-62. (in Thai)
- Intriat, M. (2017). Social capital. *Narkbhutparitat Journal*, 9(2), 14-25. (in Thai)
- Kanata, P., & Inkum, D. (2019). Human capital development, human resources, new ideas. *Journal of Innovation and Management: Suan Sunandha Rajabhat University*, 1(1), 62-70. (in Thai)
- Kongsuwan, D. (2020). Guidelines for managing social capital in Chiang Rai special economic zone by active aging. *Narkbhutparitat Rajabhat University Journal*, 12(3), 193-202. (in Thai)
- Lindlof, I. (1995). *Qualitative communication research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2013). *Introduction to sustainable development*. Bangkok: Amarin Printing and Publishing. (in Thai)
- Moser, A., & Korstjens, I. (2017). Series: practical guidance to qualitative research. Part 1: Introduction. *European Journal of General Practice*. 23(1), 271-273.
- Pholpanich, R. & Kunnoot, S. (2018). Physical capital, human capital, natural capital, social capital and economic growth. *NIDA Development Journal*, 58(3), 155-168. (in Thai)
- Phothisita, C. (2007). *Science and art of qualitative research* (3 rd.). Bangkok: Amarin Printing and Publishing Public Company Limited. (in Thai)
- Phra Dhammapitaka. (2006). *Sustainable development* (10 th.). Bangkok: Komol Keemthong Foundation. (in Thai)

- Pierre Bourdieu. (1977). *Outline of a theory of practice*. Great Britain, Cambridge University Press.
- Power, B., & Hubbard, R. (1999). Becoming teacher researchers one moment at a time. *Language Arts*. 77(1), 34-39.
- Puang-ngam, K. (2010). *Community and local self-governance*. Bangkok : Publishing House. (in Thai)
- Ratchapolsit, A., & Dhammasaccakarn, W. (2016). Community micro financial institutions: Community welfare on the cultural dimension for development. *Journal of Social Work*. 1(2), 35-47. (in Thai)
- Sale, J., Lohfeld, L., & Brazil, K. (2002). Revisiting the quantitative-qualitative debate: Implications for mixed-methods research. *Quality @ Quantity*, 36, 43-53. In *The mixed methods reader*. Ed. by Plano Clark, V.L. and Creswell, J.W. (2008). Thousand Oaks, California: Sage Publications, 365-366.
- Tashakkori, A., & Teddlie, C. (1998). *Mixed methodology: Combining qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oak, London: SAGE.
- Thongruang, P. Lertgrai, P., & Noothongkeaw, K. (2017). The Community model for sustainable learning. *Narkbhutparitat Journal*, 9(2), 192-205. (in Thai)

ผู้เขียน

รองศาสตราจารย์ ดร. วันชัย ธรรมส์จักร

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
เลขที่ 15 ถนน กาญจนวณิชย์ ตำบลคอหงส์ อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา 90110
E-mail: dhwanchai03@gmail.com

ว่าที่ร้อยตรีอัศวสิทธิ์ ราชพลสิทธิ์

วิสาหกิจชุมชนเกลือไทรักษ์บ้าน
เลขที่ 392 หมู่ที่ 4 ตำบลวังใหม่ อำเภอป่าบอน
จังหวัดพัทลุง 93170
E-mail: Atsawaluk2020@gmail.com

รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี โชติช่วง

สภามหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
เลขที่ 133 ถนน เทศบาล 3 สะเตง อำเภอเมืองยะลา
จังหวัดยะลา 95000
E-mail: preedee1949@hotmail.com

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อังคณา ธรรมส์จักร

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
เลขที่ 160 ถนนกาญจนวณิช ตำบลเขารูปช้าง อำเภอเมืองสงขลา
จังหวัดสงขลา 90000
E-mail: angkana@skru.ac.th

นางสาวสมฤดี สงวนแก้ว

Somruedee Sanguankaew

สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

E-mail: somrudee.s@psu.ac.th

